

RESEARCH CENTRE FOR ISLAMIC HISTORY, ART AND CULTURE

Proceedings of the Fourth International Congress on
Islamic Civilisation in the Balkans

13-17 October 2010, Skopje, Macedonia

Balkanlar'da İslâm Medeniyeti

Dördüncü Milletlerarası Kongre Tebliğleri

13-17 Ekim 2010, Üsküp, Makedonya

İstanbul 2015

OIC | Organisation of Islamic Cooperation
IRCICA | Research Centre for Islamic History, Art and Culture

Yıldız Sarayı, Seyir Köşkü, Barbaros Bulvarı
Beşiktaş 34349 İstanbul, Türkiye

PHONE | +90 212 259 1742
FAX | +90 212 258 4365

ircica.org
ircica@ircica.org

PROCEEDINGS OF THE FOURTH INTERNATIONAL CONGRESS ON ISLAMIC CIVILISATION IN THE BALKANS
13-17 OCTOBER 2010, SKOPJE, MACEDONIA

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ DÖRDÜNCÜ MİLLETLERARASI KONGRE TEBLİĞLERİ
13-17 EKİM 2010, ÜSKÜP, MAKEDONYA

SOURCES AND STUDIES ON THE HISTORY OF ISLAMIC CIVILISATION | NO.32
İSLÂM MEDENİYETİ TARİHİ KAYNAK VE İNCELEMELERİ DİZİSİ | NO.32

© COPYRIGHT | IRCICA 2015
ISBN 978-92-9063-286-3 (v.1)
ISBN 978-92-9063-287-0 (v.2)
ISBN 978-92-9063-288-7 (set)
İSTANBUL 2015

CATALOGUING IN PUBLICATION DATA

International Congress on Islamic Civilisation in the Balkans (4th: 2010: Skopje, Macedonia)
Proceedings of the Fourth International Congress on Islamic civilisation in the Balkans: 13-17 October 2010, Skopje, Macedonia =Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Dördüncü Milletlerarası Kongre tebliğleri: 13-17 Ekim 2010, Üsküp, Makedonya / edited by Halit Eren... [et al.]- İstanbul: Research Centre for Islamic History, Art and Culture, 2015.
752 p.: col. ill., maps, plans; 24 cm.- (Sources and studies on the history of Islamic civilisation; no.32)
Includes bibliographical references.
Text in English and Turkish.
ISBN 978-92-9063-286-3 (v.1)
1. Civilization, Islamic--Balkan Peninsula. 2. Civilization, Turkish--Balkan Peninsula. I. Eren, Halit, 1953- II. Title. III. Series.
949--dc21

EDITOR | Dr. Halit Eren

PREPARED FOR PUBLICATION BY | Assoc. Prof. Cengiz Tomar, Assoc. Prof. Sadık Ünay

DESIGN | Muhammed Nur Anbarlı

PRINTING AND BINDING | Talat Matbaacılık AŞ

Fethi Ahmet Paşa'nın İstanbul ve Rodos Adasındaki Vakıf Eserleri

Mehmet Z. İbrahimgil*

Fethi Ahmet adıyla da bilinen Ahmet Fethi Paşa, Rodoslu Hafız Ahmet Ağa'nın oğludur. Rodos'un Uzgur Köyünden olan Hafız Ahmet Ağa, III. Selim'in saltanatı döneminde saraya girerek "Rikabdar-ı Şehriyari"¹ derecesine kadar yükselmiş ancak 1801/1802 yılında genç yaşta esrarengiz bir şekilde vefat etmiştir. Babasının ölümünden birkaç ay sonra dünyaya gelen Ahmet Fethi 1809 yılında Enderun'a alındı, 1826'da askerlikte talim öğrendi, 1828'de kolağası ve kaymakam, 1830'da Miralay ve 1831'de Hassa Feriki (Tümgeneral) oldu². 1835 yılında Avusturya Viyana Büyükelçiliğine, 1838'de Londra Büyükelçiliğine ve ardından Paris Büyükelçiliğine atandı. 1839'da İstanbul'a gelip Meclis-i Vâlâ azası ve 1840'da Ticaret Nazır-ı oldu ardından aynı yıl Sultan Mahmud'un kızı Atiye Sultan ile evlendi³. Bu sebeple damat Fethi Paşa olarak da anılmaktadır. 1845'de Tophane Müşiri olarak atanan Ahmet Fethi Paşa 1858 yılında 56 yaşında iken vefat etmiştir. Mezarı İstanbul Divanyolu'nda Sultan Mahmud Türbesinin bahçesinde yer almaktadır⁴.

Ahmet Fethi Paşa'nın üstlenmiş olduğu çeşitli görevler içerisinde 1847 yılında görev aldığı Tophane Müşirliği üzerinde özellikle durulur. Bu görevi sırasında padişahın isteği üzerine iki bölümden oluşan Eski Eserler Koleksiyonunu (Mecma-ı Esliahâ Atika ve Mecma-ı Asarı Atika) İstanbul Aya İriñide toplayarak Türk müzeciliğine katkıda bulunmuştur. Kendisi 1847 yı-

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi.

1 Rikapdar: Padişah ata binerken yardım eden demektir ve o devrin yüksek bir askerî rütbesidir.

2 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî, Osmanlı Ünlüleri*, cilt 2, İstanbul, 1996, s.522.

3 Mehmet Bastıyalı, *Rodos ve Onikiadalar Tarihi*, İzmir, 1999, s.65; M.Sadi, Nasuhoğlu, Rodos (Anılar ve Tarihçe), Muğla, 2008, s.70.

4 Zeki Çelikkol, *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*, TTK Basımı, Ankara, 1992, s. 39.

linda Tophane Müşiri olarak görevini yürütüyordu.⁵ Aya İrini Atriumu kapıları üzerine yazılan yukarıdaki isimlerden de anlaşılacağı gibi, burada yalnız silâhlar değil eski eser niteliğindeki diğer objeler de toplanmağa başlanmıştı. Zamanın Berlin Müzeleri Müdürü Veygand, o günleri şöyle anlatır:

*“Bir gün Sultan Abdülmecid, Yalova’da bir gezinti sırasında yerde üzeri yazılı birçok taşta tesadüf eder. Bunların ne olduğunu sorduğu zaman taşların üzerinde Kral Konstantin’in adının yazılı bulunduğunu kendisine söylerler. Bunun üzerine Padişah böyle büyük bir hükümdarın adını taşıyan şeylerin yerde yatması doğru değildir diyerek taşları toplatıp Dersaadet’e gönderir. O zaman Tophane Nazırı olan Ahmet Fethi Paşa bu taşları muhafaza ederek eskiden beri esliha (silahlar) deposu olan Ayasofya Camii’nin yanındaki binaya naklettirir ve orada ilk müzeyi vücuda getirir”.*⁶

Tophane Müşiri Ahmed Fethi Paşa hayatında, bir taraftan babası Hafız Ahmed Ağa’nın hicri 1208/miladi 1793 yılında Rodos’ta kurduğu kütüphaneyi İstanbul’dan getirdiği kitaplarla zenginleştirmiş, diğer taraftan da “Vakıthane” (Saat Kulesi) ile Rüştüye Mektebini ve bu müesseseleri yaşatacak akar temini için de 14 dükkân vakfetmiştir⁷. Fethi Ahmet Paşa’nın Rodos’ta kurduğu bu vakıf, Osmanlı hukuk sisteminde özel veya müstesna vakıflar grubuna girmektedir. O dönemde bu tür müstesna vakıflar mütevellî tarafından idare edilirdi. Bu nedenle bu tür vakıflar halen Yunanistan’daki Vakıflar Bakanlığı’nın teftişi dışındadır.

Rodos Adası, 1522 yılında Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı idaresine katılmıştır⁸. Fetihden sonra Kanunî Sultan Süleyman’ın emriyle, Rodos’a derhâl Türk nüfusu yerleştirilmeye başlanmış ve Ada bir sancak beyliği hâline getirilerek Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz Adaları) eyaletine bağlanmıştır⁹. Rodos’un St. Jan Şövalyelerinin elinden alınmasıyla birlikte Doğu Akdeniz’in güvenliği sağlanmış ve Osmanlı Devleti Doğu Akdeniz’in en önemli gücü hâline gelmiştir¹⁰. Rodos’un stratejik konumu Osmanlı de-

5 Bastiyalı, a.g.e., s.51.

6 M. Süreyya, a.g.e., s. 22; <http://www.memleket.com.tr>, 10.10.2010.

7 VGMA, hicri 1269 tarihli vakfiyede ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir.

8 Şehabettin Tekindağ, Rodos’un Fethi, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, Sayı 8, İstanbul, 1968, s.59-65.

9 Celalettin Rodoslu, *Rodos ve İstanköy Adalarında Gömülü Tarihi Simalar*, Ankara, TTK, 1945; M. Bastiyalı, a.g.e., s.61-63.

10 Ziver Bey, *Rodos Tarihi*, Rodos Vilayet Matbaası, , 1312, s.159. 1900’de Osmanlıca olarak yazılmış bu

niz hâkimiyeti anlayışında yeni stratejilerin uygulanmasına da zemin hazırlamıştır¹¹.

Rodos 1828 yılında Londra Protokolü ile Ege Denizi'ndeki 12 Ada da dâhil edilerek¹², İngiltere-Fransa ve Rusya'nın himayesine verilmiştir. 1912'de Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya tarafından işgal edilmiştir¹³.

Lozan Antlaşması ile On İki Ada İtalyanlara bırakılmış, Ekim 1943'te İngilizler Rodos'ta İtalyan idaresine son vermiş; ancak hemen sonra Almanlar Rodos'u hava indirme harekâtı ile işgal etmişlerdir¹⁴. 9 Mayıs 1945'te Müttefikler adına İngilizler Ada'yı Almanlardan almışlarsa da fiilen Yunanlılara vermişlerdir¹⁵. Adada bulunan 2000-2500 civarındaki Türk nüfusu, "bölge, İtalya topraklarından sayıldığından" 1923'teki Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi sırasında mübadele dışı tutulmuştur¹⁶. 390 yıl (1522-1912) Osmanlı hâkimiyetinin hüküm sürdüğü Rodos Adası ve On İki Ada¹⁷, 10 Şubat 1947'de yapılan Paris Antlaşması ile 1 Nisan 1947'de resmen Yunanistan'a teslim edilmiştir¹⁸. 1947 yılında Rodos ve Ege Denizindeki 12 Adanın Yunan idaresine verilmesiyle bölgedeki bütün Türk vakıf mallarına müdahalelere başlandı¹⁹. Nitekim Rodos'taki Fethi Paşanın babası Rodoslu Hafız Ahmet Ağa'nın kurduğu vakfına ait vakıf eserleri de bundan nasibini aldı.

Osmanlı hukuk sistemine göre 3 çeşit vakıf vardır. Mazbuta Vakıflar,²⁰

kitapta çok önemli bilgiler ihtiva edilmektedir. Kitap, A.Ü., Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

11 Naci Avcı, "Kanuni'nin İkinci Büyük Seferi Olan (928/1522), İstanbul-Rodos-İstanbul Seferi Menzilleri ve Bu Arada Yapılan İşler", *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, Isparta, 1995, s.36.

12 Machiel Kiel, "Rodos", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 35, İstanbul, 2008, s.155-158.

13 İsrail Kurtcephe, "Rodos ve Oniki Ada'nın İtalyanlarca İşgali", *OTAM*, Sayı 2, Ankara, 1991, s. 201-216.

14 Cengiz Orhonlu, "On İki Ada Meselesi", *Türk Kültürü*, Yıl II, sayı 23, Ankara, 1964, s. 1-5.

15 Ali Fuat Öreç, *Yakın Dönem Tarihimizde Rodos Adası*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2001, s.219.

16 Şerafettin Turan, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı", *Bellekten*, cilt. XXIX, Sayı 113, Ankara, 1965, s. 96-97; A.F. Öreç, a.g.e., s. 221-225.

17 Yunanca'da Dodeca = 12, nissas =adalar. Bu tabir hemen bütün Batı dillerine geçmiştir. İtalyanca: Dodecanesso; Fransızca: Dodecanese; İngilizce: Dodecanese.

18 M. Sadi Nasuhoğlu, *Rodos, Anılar ve Tarihçe*, Muğla, 2008, s.100.

19 Savaş Songur, *XVI. Yüzyılda Rodos Adası ve Akdeniz'deki Önemi*, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü, Türk Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1999, s.37.

20 Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilen vakıflardır. Her çeşit tasarruf bu kuruma aittir.

Mülhaka Vakfı²¹ ve Müstesna veya Özel Vakıfları²². Bizim de konu edindiğimiz Ahmet Fethi Paşa Vakfı müstesna veya Özel vakıflar grubuna girmektedir. Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Fethi Paşa'nın babası Rodoslu Ahmet Ağa'nın taşınır ve taşınmaz mallarına ait 3 Recep 1206 ve 13 Rebiu'l-ahır 1208 ve 7 Muharrem 1211 ile 21 Safer 1269 ve 15 Rebiussani 1275 tarihli beş ayrı vakfiye bulunmaktadır:

1. VGMA, 743 Numaralı Defter, 37. Sayfa, Hasan Oğlu Rikabdar Rodoslu Ahmet Ağa'nın 3 Recep 1206 (26 Şubat 1792) Tarihli Vakfiyesi²³.

Söz konusu vakfiyede vakfedilen malların yerleri ve cinsleri tarif edilirken akar (gelir) bedelleri de tek tek açıklanmıştır. Vakfiyede akarı (geliri) olan vakıfları belirttikten sonra, giderleri de sıralamıştır. Nitekim vakfiyenin orijinalinde akar olarak belirtilenler arasında ".....zikirleri murur eden Hamam yevmi 15 akça, bağ hane (bağ evi) yevmi 3 akça, değirmen yevmi 7 akça ve Vidalı Bezirgân Konağı demekle arif mencilî kebir yevmi 70 akça, Palamud Hudî yevmi 30 akça ve Ruhan Hanı yevmi 70 akça ki musavvakatı ber minvali muharrer (yazılı olarak toplamda) yevmi 195 akçe mütecelle ve muaccele-i misilleri (para karşılığında) talibine icar olunup....." diye devam etmektedir. Özetleyecek olursak akar veya gelir olarak Hamam 15 akçe, bağ evi 3 akçe, değirmen 7 akçe, Vidalı Bezirgân Konağı 70 akçe, Palamud Hudî 30 akçe, Ruhan Hanı 70 akçe gündelik toplamda 195 akçe gelir ile adı geçen gayrı menkulleri vakfettiği anlaşılmaktadır.

Vakfiyede gider olarak belirtilen yerler sıralanırken orijinal belgede özetle "..... yevmi 7 akça yedi mütevellide hıfz olunup beher sene sürre eminleri yed ile Medine-i Münevvere fukarasına irsal ve isal oluna (gönderilmesi) ve yevmi 15 akçe dahi vazife-i tevliyet ola ve vakfı mezkuruma katip olup iktiza eden bilcümle temessukat ve ferağ ve intikalatı tahrir ve terkin edup hizmeti kitabeti mukabelesinde yevmi 5 akçe vazifeye..... vakfa ref ve teslim edup ol dahi hizmeti mukabilinde yevmi 5 akçe vazifesine mutasarıf

21 Bu tür vakıflar bir müteveli veya heyet tarafından idare edilirler. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün her türlü teftiş etme, denetleme ve tasarruf hakkı vardır.

22 Müstesna veya özel vakıflar ise bir müteveli veya heyet tarafından idare edilirler. Vakıflar Genel Müdürlüğü teftiş edemez, sadece gözetme hakkına sahiptir.

23 VGMA, 745 nu. Def., S.57, Rodoslu Ahmet Ağa'ya ait 3 Recep 1206 tarihli vakfiye. Vakfiye, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde görevli Tahsin Öztürk tarafından transkripsiyonu yapılmıştır. Vakfiyenin aslı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunmaktadır.

ola ve vaktince mahir bir kimesne dahi rahî âb-ı tayin olunup Çeşme-i mezkura ma-i lezizi mezkurunun cereyanına ru'yet (bakım) ve kanavatını tamir ve temrini iktiza eyledıkde gereği gibi tamir ve temiz edup ol dahi hizmeti mukabilinde yevmi 5 akça vazifesine mutasarrıf ola ve yevmi 40 akçe dahi dua guy (sözlü dua) vazifesi olup dilediğim kimesnelere verile ve beher sene vakfi mezburun irad ve masrafı muhasebesine Nazır Vakıf ve Haremeyni şerifeyn müfettiş efendiler marifetiyle ru'yet olunup yavmi 2 akçe, harcı muhasebe ve yevmi 1 akçe harcı imza verile ve evkafın İstanbul'da Soğan Ağa Mahallesiinde müceddeden (yeniden) bina eylediği Çeşme-i latifi muhimmatına mevkufe akar vakfının vakfı ve bi'l-meşruta (şartıyla) mütevellisi Rodosi Ahmet Ağa'nın yedinde olup (elinde olup).....” diye ifade edilmiştir.

Vakfiyede gider olarak tasnifi yapılan yerler:

- » Vakfın yedi mütevellisine 7 akçe,
- » Medine-i Münevvere fukarasına gönderilmesi için 15 akçe,
- » Vakfın kayıt defterlerini tutana 5 akçe
- » Vakfın temizlik işlerini yapana da 5 akçe,
- » Çeşmenin bakımı ve onarımı ile ilgili kişiye 5 akçe
- » Hayır dualarını almak için dilediği kimselere 40 akçe,
- » Vakfi teftiş edenlere 2 akçe,
- » Vakfın muhasebe harcı için 1 akçe,
- » Toplamda 80 akçe gündelik verilmesi öngörülmüştür.
- » Ayrıca buna ilaveten İstanbul Soğan Ağa Mahallesiinde yeni inşa edilen çeşme giderlerinin vakıftan karşılanması şartı da belirtilmiştir.

2. VGMA, 743 Numaralı Defter, 79. Sayfa ve 26 sırasında kayıtlı, Hasan Oğlu Rikabdar Rodoslu Ahmet Ağa'nın 13 Rebi'ul-ahır 1208 (18 Kasım 1793) Tarihli Vakfiyesi²⁴.

13 Rebiu'l-ahır 1208 tarihli Vakfiye, önceki 1206 tarihli vakfiye'ye atıfta bulunarak yeni gayri menkul (taşınmaz) ve menkul (taşınır) malların vakfa dâhil edilmesinden bahsetmektedir. Rodoslu Ahmet Ağa 1208 tarihli vakfiyede yeni dâhil olan malları özetleyecek olursak vakfiyedeki orijinal haliyle “.....bundan akdem yedimde mülk ve hakkım olan Medine-i İzmir'de ve

²⁴ VGMA, 745 nu. Def., S.79, Rodoslu Ahmet Ağa'ya ait 13 Rebiu'l-ahır 1208 tarihli vakfiye. Vakfiye, Vakıflar Genel Müdürlüğünde görevli Tahsin Öztürk tarafından transkripsiyonu yapılmıştır. Vakfiyenin aslı Vakıflar Genel Müdürlüğünde bulunmaktadır.

*mahallî sairde olan emlak ve akaratımı (gelirimi) vakf ve heba tayini
Odun Pazarı denmekle arif mahalde kain bir taraftan Kantarcioğlu Hanı ve
bir taraftan Arnavutoğlu Hanı ve tarafeyni tarikiam ile mahdud Arap Hanı
denmekle arif bir babı mülk kârgir mahzenden dört hisse itibarıyla yedim-
de mülk ve hakkım olan üç hisseyi şayıamı..... ve Medine-i mezburede
(İzmir'de) Namazgah Başı Mahallede bir bab mülk Yahudi Hanesi ve
bir kıta ahır....., Odun Pazarı nam mahal kurbunda kain Arnavut Hanı
....., ve yine Kasap Hızır Mahallesinde Balta Rum Hanesi denmekle ma-
ruf ve aynı mahalde bir ahır, ve yine Medine-i mezburda (İzmir'de)
Maktul İbrahim Paşa torunu İbrahim Bey Menzili ve Mevlevihane yapıları ile
hemhudut olan 22.713 zira arsa mebni (bina edilmiş) dahiliyede fevkani 40
bab oda, 7 sofa ve divanhane ve müteaddit abdesthane ve kenef ve tahtani 4
bab oda ve kargir kebir matbah ve kargir hamam ve buna ilaveten bahçe ha-
ricinde fevkani 7 bab oda ve 2 sofa ve divanhane ve fevkani hamam.....” gibi
adı geçen İzmir'deki gayrı menkulleri kendi vakfına dahil etmiştir.*

Vakfiyeyi günümüz Türkçesi ile özetleyecek olursak, vakfiyede ismi ge-
çen gayri menkuller ve bunların gelirleri:

- » İzmir'de Arap Hanı günlük kira bedeli 25 akçe,
- » İzmir'de Arap Hana bitişik iki kargir mahzen yapının dört hissesinden
üç hissesi ve günlük kira bedeli 10 akçe,
- » İzmir Namazgâh Başı Mahallesinde Yahudi hane (Yahudi Evi) ve müş-
temilatı günlük kira bedeli 5 akça,
- » İzmir Kasap Hızır Mahallesinde Balta Rum evi ve müştemilatı günlük
kira bedeli 20 akça,
- » İzmir'de sahile bakan yerde 2.875 zira arsa ve bu arsa üzerindeki müş-
temilat yapıların geliri;
- » İzmir'de bir hamam,
- » İzmir'de bir Bezirgân menzili günlük kirası 70 akça,
- » İzmir'de Ruhan Hanı gelirinden Galata Saray Camii'nde her yıl mevlit
okutulmasına ve geriye kalan gelirleri kütüphanede görevlilere, hafız yetiştiren
hocalara ve talebelere verilmesi şartı,
- » İzmir'de sahile bakan 612 zira arsadaki yapının geliri,
- » İzmir Maktul İbrahim Paşa Mahallesinde, Mevlevihane yanında 22.713
zira arsa üzerinde ahşap 40 odalı konak ve müştemilatı gibi gayrı menkulle-
rin kira bedelleri vakfa dahil edildiği anlaşılmaktadır.

Buna ilaveten “..... *Bahr-ı Sefidde (Akdeniz’de) Rodos Cezairesinde (Adasında)* ²⁵imaret önü nam mahalde Süleymaniye Camii mukabilinde vaki bir taraftan İsa oğlu Mustafa Reis Menzili ve bazen Seyid Ali Menzili ve bazen İbrahim Şevki Menzili ve bir taraftan Kadı Hoca Menzili ve Kel Hoca Mustafa Menzili ve Halil Hoca Mektebi ve bir taraftan imaret önü meydanı ve bir taraftan tarikam ile mahdud tulen ve arazan bi hesabı terbiî 1.500 zira arsa üzerine bu defa kendi malım ile müceddeden bina eylediğim kargir Kütüphane ve derslane ve fevkani ve tahtani ahşap altı bab Hafız-ı kütüp ve müstahfiz odaları ve iki kenef ve iki birim ve etrafı erbeası kargir duvar ve sokak kapusunu müşt Emil bir bab kargir kütüphanesi ve mesahiften yine kendi malım ile iştira ve kütüphane-i merkume dolaplarına vaz eylediğim kebir kıta nesih hat ile on üç satır ve ikiyüzyirmisekiz kağıtta bir kıa mushafı şerif ve Mustafa Dede hattile nesih dokuz satırda yirmisekiz kağıtlı müzeyyen bir kıta enam-ı şerif v.d. diğer.....” gibi dini, edebi ve tarih konularında kitap ve el yazmalarından söz etmektedir.

Vakfiyede özetle, Rikapdar Ahmet Ağa'nın Rodos Adası'nda vakfettiği gayrı menkuller ve giderleri:

» 1.500 zira arsa üzerinde kütüphane ve dershaneden oluşan moloz taş bir yapı,

» Hafızların yetiştiği altı odadan oluşan ahşap bir yapıdan oluşan mektep,

» Mektebe hizmet edenlerin kalacağı iki katlı ahşap bir yapı,

» Rodos Sultan Süleyman Camii imareti kütüphane çalışanlarına, Hafız yetiştiren hocalara ve buradaki öğrencilere,

Vakıf mütevellisine yemek verilmesi,

» Vakfın gelirlerinden kütüphaneye yeni kitap temini için para tahsisi,

» Kütüphane tamiri ve Adadaki diğer hayrat işler için Rodos'ta mütesellim ve ayan olana nakdi destekte bulunulması şartı bulunmaktadır.

Ayrıca kütüphanedeki el yazması Kur'anlar, belgeler, matbu kitaplar tek tek sayılarak ve özellikleri de belirterek kendi vakfına bağışladığı ifade edilmektedir.

²⁵ Zira: Osmanlıda arazi ölçü birimidir. Bazen arşın ile eşanlamlı da kullanılmaktadır. 1 zira= Dirsekten orta parmak ucuna kadar uzunluk ölçüsüdür.Takriben 70 cm civarındadır. Daha geniş bilgi için bkz. Halil İnalçık, "Osmanlı Metrolojisine Giriş", (İngilizceden tercüme eden, E.Bengü Özbilen), *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 73, İstanbul, 1991, s. 21-50.

3. VGMA, 743 Numaralı Defter, 159. Sayfa ve 37 sırasında kayıtlı, Hasan Oğlu Rikabdar Rodoslu Ahmet Ağa'nın 7 Muharrem 1211 (13 Temmuz 1796) Tarihli Vakfiyesi²⁶.

Rodoslu Hafız Ahmet Ağa'nın 7 Muharrem 1211 tarihli vakfiyesi, daha önceki Mehmet Münip Efendi imzalı 1206 tarihli ve İmam-zade Mustafa Efendi imzalı 1208 tarihli vakfiyelere atıfta bulunularak, vakfın yıllık 12.000 akça gelir dağılımı ve bazı mülklerin tasnifi hasıl olmuş ve işbu vakfiyenin yeniden düzenlenmesi zorunlu hale geldiği ifade edilmiştir. Vakfiyenin orijinalinde şöyle geçmektedir:

“..... Vakfı mezburun iradına teksir ve vesayif ve mesarifini tevfir mura eylediğime binaen iş bu yedimde olup 1208 sene-i şehri rebiu'l-ahirin gurreti tarihi ile müverreha Hadika-i Hassa Müfettişi İmam-zade Mustafa Efendi'nin imza ve hatmini havi bir kıta hücceti şer'iyye arsasının hadika-i hassa ocaklarından Orta Kebir Vakfına senevi 12.000 akça mukataayı zemin ile ber mucibi temessük tasarrufumda olup üzerinde olan bi'l-cümle ebniye ve eşcar ve kurumu yedimde mülk ve hakkım olup Vilayeti Rumeli'de Mangaliya kazasına tâbi Tuzla nam karyede etraftı erbeası tarikiamme müntehi 500 dönüm miktarı mezreâ ve derununda vaki müteaddid oda ve sofa ve anbar ve malumul adet sofa ve müştemilatı saireyi havi bir bab çiftliğin bilcümle enbiye-i muluke-i mevcudesini ve atyebimal ve enfesi menairden irraz ve kemali imtiyaz ile mümtas eylediğim rayicun filvakit 25.000 esedi kruşumu hasbeten lillâhî aliyü'l-ala ve haseneten limerzatihî ruhi resulihî mualla vakfı sahihi şer'iyyeyi müebbed ve hasbi sarihi mer'iyyi muhalled ile vakf ve habs edup solvechile ta'yini kuyudu bast eyledim ki maruzzikir Tuzla Karyesi çiftliği yevmi 40 akçe müeccele ve müeccele misilleri ile talibine icar olunup ve meblağı mezbur 25.000 kuruş ve salifuzzikir çiftliğin muacelesi vakfı mezburum için yedi mütevellî münasip mahallerde akara tebdil ve icareteyni misliyeteyn ile talibine icar olunup hasılatı vakfı evvelime zam ve ilhak olunup mecmu'u vakfı şerifin galatından maruzzikir Tuzla Çiftliğinin senevi 12.000 akçe mukata'i zemini beher sene Orta Kebir mütevellisine eda ve teslim oluna ve bu def'a kendi malımla validem merhume Ayşe Hatun ibneti Hasan'ın ruhi için müceddeten tamir ve termim eylediğim çeşme Medine-i Üsküdar'da vaki Karaca

26 VGMA, 745 nu. Def., S.79, Rodoslu Ahmet Ağa'ya ait 13 Rebiu'l-ahır 1208 tarihli vakfiye. Vakfiye, Vakıflar Genel Müdürlüğünde görevli Tahsin Öztürk tarafından transkripsiyonu yapılmıştır. Vakfiyenin aslı Vakıflar Genel Müdürlüğünde bulunmaktadır.

*Ahmet Camii Şerifinin kayyumuna galatlı merkurundan yevmi 3 akçe kayyum-
lık ve yevmi 3 akçe müezzini cami ve yevmi 3 akçe müezzini minare vazifesi
ki cihati mezkurenin mecmu'u birbirinden tefrik olunmayıp cümlesi kayyuma
meşruta olmak üzere yevmi 9 akçe vazife verile ve yine camii şerifi merkume
ittisalinde kain Çeşme için galatlı mezkureden kezalik birbirinden tefrik olun-
mayıp bir kimesneye meşruta olmak üzere yevmi 2 akçe vazife ile taskeş ve
yavmi 2 akçe vazife ile ferraşı memşa ve yevmi 2 akçe çarup ve ibrik bi-hakkı
cem'an yevmi 6 akçe vazife verile....." diye devam etmektedir.*

Vakfiye'nin devamında söz konusu vakıf gelirlerinden gider olarak gös-
terilen yerler:

» Rumeli Vilayetinde Mangayla Kazasında (Romanya) Tuzla Köyünde
500 dönüm Mezra ve çiftlikte ev, ambar gibi müstemilat yapılar (zamanında
25.000 kuruşa alınmış),

» Tuzla Çiftliğinin günlük geliri 40 akça, yıllık geliri ise 12.000 akça,

» Her yıl kira bedeli olarak alınacak bu 12.000 akçanın Orta Kebir Müte-
vellisine teslim edilmesi,

» Ayşe Hatun Çeşmesinin suyolcusuna günde 4 akça,

» Su kanallarını açana günde 4 akçe ve diğer ilgililere toplam 6 akçe ve-
rilmesi,

» Üsküdar Karacaahmet Camii'nin kayyumuna 3 akça, imama 3akça,
müezzine 3 akça olmak üzere toplamda 9 akça verilmesi; Ayrıca caminin
kandil ve gerektiğinde tamir giderlerinin bu yukarda bahsedilen meblağdan
yıllık olarak karşılanması,

» Rodos Kütüphanesi yanındaki mektepte Kur'an okumayı öğreten kişiye
günlük 20 akçe

» Burada Kur'an okuyan 40 çocuğun her birine günlük 1 akça,

» Yılda bir düzenlenecek hatım merasimi için 20 kuruş,

» Maltada esir düşen Müslümanlardan yılda bir veya iki kişinin serbest
bırakılması için yılda 1.200 kuruş gider olarak ayrılması,

» Mübarek kandil gecelerinden mevlit, regaip, miraç ve berat kandille-
rinde görev alacak beş hafıza toplam 20 kuruş,

» Her yıl muharrem ayının on beşinci günde yapılacak kelime-i tevhit ve
fakir fukaraya verilecek yemek için 100 kuruş

» Kütüphane avlusunda verilecek aşure için 7.5 kuruş vakıf gelirlerinden
verilmesi,

- » Arife günleri akrabayı taallukata dağıtılmak üzere 100 kuruş,
- » Vakfın yedi mütevellisine 7,5 er kuruş,
- » Kütüphanede yetişen hafızların iftar yemekleri için toplam 42 kuruş,
- » Hafız Ahmet Ağa Vakfının 25.000 kuruşluk gelirinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve denetimlerinin yapılması için Rodos Mutasarrıfı, valisi ve hâkimi tarafından denetlenmesi istenmektedir.

4. VGMA, 743 Numaralı Defter, 237. Sayfada kayıtlı, Hasan Oğlu Rodoslu Ahmet Ağa'nın 21 Safer 1269 (4 Aralık 1852) Tarihli Vakfiyesi²⁷.

İlk üç vakfiye'ye ilaveten 21 Safer 1269 tarihinde tescil edilen bu vakfiyede, önceki vakfiyelerde olduğu gibi akarların dağıtılacak kişi ve yerleri belirtildikten sonra, vakfa dâhil olunan yeni gayrı menkullerden söz edilmektedir. Nitekim vakfiyenin orijinalinde “.. *Ve üç tarafı tarikiam ile mahdud bir bab Kahve dükkanı hedm ve arsası üzerine li-vechillâhî Teala ettayib mal ve enfes kendi menalımdan harc ve sarfla bina ve inşa eylediğim kargir bir bab mekteb ve bir bab muvakkithaneyi ve bundan akdem saltanatı seniyyeden Rodos Kalasında i'ta buyurulan bir kı'ta mülkhaneyi humayunu natık olduğu üzere yedimde mülk ve hakkım olup Cezire-i mezbure kalası derununda vaki sagir-i şahaneye mahsus kışlakı humayun tahtında kain beş adet kargir mağaza ve terbian üçyüz zira miktarı arsa üzerine malımdan harç ve sarfla müceddid bina ve inşa eylediğim kasaphane tabir olunur bir bab salhane dükkanı ve mağaza ve beş bab kasap dükkanları ve sagir ve kebir yedi bab mağaza ve bir bab bacacı ve bir bab kahve dükkanlarını ve kalayı mezbure haricinde İskele başında vaki alt ve üst iki odadan ibaret gümrük mahallini dahi hedimle arsası üzerine kahvehane odaları kargir olarak müceddiden bina ve inşa eylediğim fevkani iki bab oda ve bir kahve ocağı ve tahtani iki bab odayı ve yedimde emvalim olup muvakkithane-i mezkureye vaz ettirdiğim muhafız ve kubur saireye lazımesi mükemmel iki kebir nam saatları hasbetellahu.....* diye devam etmektedir. Vakfiyede özetle kendi malı olan kahvehane ve arsasının olduğu yerde bizzat kendi kazancı ile inşa ettiği Mektep (Rüştiye) ve Muvakkithane (Saat Kulesi) yapılarının giderlerini karşılamak için vakfettiği gayrı menkuller şunlardır:

²⁷ Vakfiye'nin orijinal metni Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunmaktadır. Vakfiye bizzat tarafımızdan okunmuş ve özeti verilmeyle çalışılmıştır.

» Rodos Kalesi yakınında Kışlakı Hümayun olarak adlandırılan yerde kâgir (taş) 5 adet dükkân,

» Yine aynı yerde takriben 300 zira arsa üzerinde yeni inşa ettiği salhane (hayvan kesim yeri) ve mağaza ile 5 kasap dükkânı,

» Küçükklü büyüklü 7 mağaza, 1 bacacı ve 1 kahvehane dükkânı,

» Kale dışında İskele başında, kargir altlı üstlü iki odadan oluşan gümrük mahalli arsası üzerine yeni inşa edilen kargir kahvehane odaları ve fevkani tarzda inşa ettiği 2 oda ve 1 kahve ocağı ile ahşaptan yapılmış 2 odanın gelirleri,

» Muvakkithaneye (Saat Kulesine) sipariş ettiği iki büyük saat kadranı ve ve muhafazası için yukarıda bahsedilen gelirlerden karşılanması.

» Vakfiyenin devamında yeni inşa edilen Saat kulesi ve mektebinin bakım, tamir ve faaliyetleri için aylık verilecek para miktarlarının yukarıda belirtilen vakıf gelirlerinden karşılanması istenmektedir.

5. VGMA, 743 Numaralı Defter, 238. Sayfada kayıtlı, Hasan Oğlu Rodoslu Ahmet Ağa'nın 15 Rebiu's-sani 1275 (22 Kasım 1858) Tarihli Vakfiyesi²⁸.

Hicri 1274 tarihinde daha önceki vakfiyelerde tescil edilen vakıf gelirlerinden biriken 2.150 kuruşun tasnif ve dağılımını kayda almak için yeni bir vakfiyenin hazırlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Vakfiyenin Arapça yazılmış orijinalinde, ".....hiccetü şer'iyye mütevellî bi-imza ve hatmü Mevlana Esseyid Ahmed Efendi bin Hasan Efendi kadı el-medinetu mutekafiyeye murfe fi şehri şehri şevvali muazzam sene erbe'a ve seb'in ve'l- mieteyn ve elf mazmutaha inne's-seyyid Ahmed Hurşid Efendi el-mumi ileyh kad vekafe Mie ve Elf groş ve Hamsun ve Elf groş....." diye devam etmektedir.

Hicri 15 Rebiu's-sani 1275 tarihli vakfiyede, vakıf mütevellisinin elinde 1.100 kuruş nakit meblağ ve 1.050 kuruş ilgili vakıf gelirlerinden toplanacak gelir ile birlikte toplam 2.150 kuruşun dağıtılacak yerleri vakfiyede tek tek belirtilmiştir. Buna göre vakfiyedeki giderlerin tasnifi özetle şu şekilde yapılmıştır:

» Rodos Kütüphanesi yanındaki mektepte öğrenci, hoca, hizmetli, ibate ve

²⁸ Vakfiye'nin orijinal metni Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunmaktadır. Vakfiye bizzat tarafımızdan okunmuş ve özeti verilmeye çalışılmıştır.

iaşeleri için toplamda 1.000 kuruş vakıftan verilmesi ile ilgili giderler arasında:

- » Kütüphane yanındaki Mektepte Kur'ân okuyanlara her ay 100 kuruş
- » Sabah Namazlarında camide birer cüz okuyanlara ayda 400 kuruş
- » Aşure günlerinde aşure masrafları için 100 kuruş
- » Aşçılara 25'er kuruş
- » Medresede tecvit ve tilavetle Kur'ân öğreten Arnavut Mustafa Efendiye 24 kuruş
- » Hatim ve mevlit dualarını yapanlara 25 kuruş
- » Mektepte öğrencilere yemek hazırlayan 4 kişiye 25'er kuruştan toplam 75 kuruş gibi masrafları sayılmıştır.
- » Ayrıca Rodos şehrindeki lüzumu halinde ihtiyaç sahiplerine 600 kuruş
- » Sabah namazından sonra mukabele okuyana ayda 60 kuruş, yılda 720 kuruş
- » Cami vakfına her yıl 300 kuruş
- » Vakfın muhasebe harcı için her yıl 100 kuruş
- » Mahkeme naibine yılda 50 kuruş
- » Mahkeme kâtibine 50 kuruş
- » Mahkemede diğer çalışanlara 50 kuruş verilmesi hükmü vakfiyede yer almaktadır.

Rikabdar Hafız Ahmet Ağa vakfına ait birbirinin devamı olan beş farklı tarihli her vakfiye, vakfedilen gayr-ı menkulleri ve bunlara ait gelir ve gider dağılımlarının şartlarını içermektedir. Vakfın 7 kişilik bir mütevelli tarafından yürütülme şartı vardır. Vakfiyelerde gelirlerin ve giderlerin ayrıntılı bir şekilde ele alındığı ve şer'i hükümlere bağlandığı görülmektedir. Her beş vakfiyeden de anlaşılacağı üzere Rikabdar Hafız Ahmet Ağa'nın kurduğu vakfın gelirleri artarak vakfa yeni menkuller dahil edilmiştir. Bu sebeple aynı vakfa ait belirli zaman aralıkları ile yeni vakfiyelerin yazılmasına ihtiyaç olmuştur. Babası adına kurduğu vakfın uzun yıllar mütevelli başkanlığını yapan Fethi Ahmet Paşa, vakfın halk arasında kendi adıyla anılmasına sebep olmuştur.

Fethi Paşa Vakfını, 1970'lere kadar Rodos'ta yaşayan Muhittin Rıfat Hamid adlı bir soydaşımız Mütevelli vekili olarak yönetmekte ve temsil etmekteydi. Bu döneme kadar vakfın gelirleri Yunan Millî bankasında bloke ediliyordu. Vakfın mütevellisi, vakfiyede belirtilen aşure, kurban, sadaka vd.

hususların yapılması için ancak gerekli parayı çekebilme imkânına sahipti²⁹. 1972 yılında Yunan devleti kendi emellerine hizmet eden bir soydaşımızı Rodos Müslüman Vakıf başkanı olarak tayin edince, özel vakıf statüsünde olan Fethi Paşa Vakfı iyi idare edilemiyor bahanesiyle Rodos Bidayet Mahkemesine dava açtı. Rodos Bidayet Mahkemesinde 214/1973 dosya numarası ile görülen dava 22.3.1973 'te sonuçlanmış ve Fethi Paşa Vakfının Mazbut Vakıflardan olmadığını, müstesna veya özel vakıflar grubuna girdiğini karara bağlamıştır³⁰. Bu karar, Fethi Paşa vakfına ait Kütüphane, Saat Kulesi ile Rüştüye Mektebini kapsıyordu, vakfa ait 14 dükkân hususunda bir açıklama yoktu. Bu kesin karara rağmen Evkaf idaresinin, Fethi Paşa Vakfı üzerindeki talepleri bir türlü bitmemiş ve bu kez de 1976 Haziranında Evkaf Meclisi bu vakfa ait bazı dükkânların kiracıları aleyhine, kiraların Evkafa yatırılması için dava açmıştır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Fethi Paşa Vakfı, Yunanistan'da özel veya müstesna vakıf statüsünde olup, Türkiye Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yurt dışında denetlenen ender vakıflardandır. Vakfın varisleri hayatta olduğundan Rodos'ta sahiplerine iadesi yapılmış tek vakıftır. Merkezi İstanbul'da olan bir vakıf tarafından idare edilmektedir³¹.

Fethi Paşa Vakfı'na ait Rodos'ta kütüphane, saat kulesi ve Rüştüye Mektebi; İstanbul Kuzguncuk'taki Ahmet Fethi Paşa Yalısı, Üsküdar'daki Fethi Paşa Korusu, Karacaahmet'teki Rodoslu Ahmet Fethi Paşa Camii ve Ayşe Hatun Çeşmesi yapılarıdır. Biz bu bildirimizde Fethi Paşa'nın Rodos'taki Kütüphane, Saat Kulesi ve Rüştüye Mektebi ile İstanbul'da Ahmed Fethi Paşa Camii ve Ayşe Hatun Çeşmesi vakıf yapıları üzerine duracağız. İstanbul'daki Fethi Paşa Yalısı ve Korusu³² gibi sivil yapıları gerek zaman darlığı gerekse vakfiyelerde bahsedilmediğinden konumuzun dışında tutmayı uygun gördük. Bu çalışmada ele alacağımız yapıları tarihî ve mimarî özellikleri açısından incelemeye çalışacağız:

29 Çelikkol, a.g.e., s.35; M.Sadi Nasuhoğlu, *Rodos (Anılar ve Tarihçe)*, Muğla, 2008, s. 90-91.

30 Çelikkol, a.g.e., s.38.

31 Söz konusu vakıf, günümüzde Fethi Paşa'nın torununun torunu Cengiz Argeso tarafından yönetilmektedir.

32 Daha geniş bilgi için bkz. Sedat Hakkı Eldem, *Boğaziçi Yalıları-Anadolu Yakası*, c. II, İstanbul, 1994, s.233-245; Cengiz Bektaş, *Fethi Ahmet Paşa Yalısı, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. III, İstanbul, 1994, s.299; M. Baha Tanman, "Fethi Ahmet Paşa Yalısı", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 12, İstanbul, 1995, s.457-458.

6. Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi

Rodos Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi, Rodos, iç kalede Süleymaniye Camii'nin karşısında bulunmaktadır. Günümüzde özel bir vakfın himayesinde faaliyetini sürdüren kütüphane, Soratous caddesi numara 179'da yer almaktadır. Kütüphane mevcut kitabesinden de anlaşılacağı üzere Hicrî 1208/milâdî 1793-94 yılında inşa edilmiştir³³. Kütüphanenin avlu kapısı üzerindeki kitabede: “*Sahibu'l-hayrat ve'l-hasenât sabıkan rikapdâr-ı Hazreti Şehriyâr-ı Rodosî Hafız Ahmed Ağa 1208*” yazmaktadır.

Talik yazı çeşidi ile yazılmış kitabede hicrî 1208 /milâdî 1793-94 tarihine tekabül etmektedir. Nitekim Ahmet Ağa'nın hicri 13 Rebi'ul-ahır 1208 (miladi 18 Kasım 1793) tarihli vakfiyesi de kitabedeki tarihi doğrulamaktadır. Söz konusu Vakfiyede, 1.500 zira arsa üzerine iki bölümden oluşan kargir kütüphane binasından, avluda fevkani ve tahtani hafız mektebi ve öğrencilerini kaldığı iki ayrı binadan söz edilmektedir.

1970'lere kadar kütüphanenin giriş kapısında Fransızca ve Yunanca “Türk Kütüphanesi 1793 - Bibliotheque Turque 1793” levhaları yazılıydı. Bu tarihten sonra adada Türk ismini silmeye azimli Yunan idaresi bu levhanın yerine “Bibliotheque Musulmane- 1793” “Müslüman Kütüphanesi- 1793” levhalarını yerleştirmiştir³⁴.

1973 yılında geniş çaplı bir tamirden geçirilen kütüphane, duvarlarla çevrili geniş bir bahçe avlusu içinde yer almaktadır. Avlu içinde kütüphanenin yanında Hafız yetiştirilen ahşap iki katlı bir yapı ve Kur'an okutan hocaların kaldığı ahşap bir yapı yer almaktadır³⁵. Mektep ve müderris evi ahşaptan olup iki katlı yapılardır. Gerek konak gerekse mutfak yapılarının acil olarak bir restorasyona ihtiyaçları vardır. Kütüphane avlusu içerisinde, Rodos'ta yıkılmış veya ortadan kaybolmuş Türk eserlerinin kitabeleri de muhafaza edilmektedir. Dikdörtgen plânlı olan kütüphane yapısı ise, içten bir duvar ile ikiye bölünmüş ve iki ayrı kare mekân oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kare mekânların üzeri kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçişlerde

³³ Ersi Brouskari, *Ottoman Architecture In Greece*, Hellenic Ministry of Culture, Athen, 2008, s.392-393.

³⁴ Oktay Aslanapa, Rodos'ta Türk Eserleri, Türk Kültürü, Yıl IV, Sayı 42, İstanbul, 1966, s. 531-540; Çelikkol, a.g.e., s.79

³⁵ Hermes Balducci, *Arhitektura Turca In Rodi*, Ulrico Hopli Yayınevi, Milano, 1932, s. 13; Aynı eser İtalyanca'dan Türkçeye Celalettin Rodoslu tarafından kazandırılmıştır. Hermes Balducci, Rodos'ta Türk Mimarisi, (Türkçeye Çev. Celalettin Rodoslu), Ankara, 1987, s.59.

dilimli tromp kullanılmıştır. Kubbenin oturduğu tromplar ortada sivri kemerlerle birbirine bağlanarak kubbe kasnağını oluşturmaktadırlar³⁶. Kesme taş malzeme ile inşa edilmiş olan yapı günümüzde sağlam durumdadır³⁷. İki ayrı kare mekândan oluştuğunu söylediğimiz kütüphanenin, birinci bölümü okuma salonu, ikinci bölümü ise kitapların muhafaza edildiği bölüm olarak kullanılmaktadır. Yapının her cephesinde alt ve üst sıra pencereleri bulunmaktadır. Yapının girişinin bulunduğu kuzey cephede iki adet alt iki adet üst pencere bulunur. Bu sistem güney cephesinde de aynen görülmektedir. Doğu ve batı cephelerinde ise alt ve üst sırada beşer adet pencere açıklığı yer almaktadır. Kütüphanenin kitapların depolandığı bölümde alt ve üst sırada ikişer, kütüphanenin okuma salonunda alt ve üst sırada üçer pencere açıklığına yer verilmiştir. Bütün alt sıradaki pencereler düz lentolu ve sivri sağır kemerli, üst sıradaki pencereler ise sivri kemerlidir. Ön cephedeki kapı girişine birkaç basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Gerek giriş kapısı gerekse içeride iki bölümü birbirine bağlayan kapı, yapının tam orta eksenine yerleştirilmiştir.

Kütüphanenin olduğu avlu içinde çocukların Kur'an okuduğu ve hafız yetiştirdiği iki katlı ahşap yapı bulunmaktadır. Altı üstlü ikişer odadan oluşan bu yapının üst katına çıkış dışarıdan ahşap bir merdivenle sağlanmıştır. Bu mektepte görev yapan hocaların barınması için mektebin tam karşısında zemin katı kargir üst katı ahşap ve altı üstlü ikişer odadan oluşan bir yapı daha bulunmaktadır. Kıрма çatı ile örtülü her iki yapı, dış sofalı Türk ev mimarîsi örneklerindedir. Kütüphane avlusunda müderris evinin güney tarafında Hafız Ahmed Ağa'nın babası Hasan Ağa'ya ait bir iç avlu çeşmesi bulunmaktadır. Çeşmenin aynalık yüzeyindeki kitabeden hicri 1212 (miladi 1797-98) tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır³⁸. Bu çeşme kitabesinin transkripsiyonu şu şekildedir:

*“Rikabdar-ı Hazreti şehriyarı sabık
Hafız Ahmed Ağa'nın pederleri*

³⁶ H.Balducci, a.g.e., de çizim olarak bu detayı göstermektedir.

³⁷ Katherina Manassou– Della Architect, *Medieval Town of Rhodes Restoration Works* (1985–2000), Ministry Of Culture, Foundation, Rhodes, 2001, s. 28.

³⁸ Nusret Çam, Yunanistan'daki Türk Eserleri, TTK, Ankara, 2000, Ankara, 2000, 5ts. 270.

*Merhum Hasan Ağa'nın ruhu
Şad olsun sene 1212*" (miladi 1797-98).

Duvara bitişik hafif niş şeklinde olan çemenin aynalık kısmı ve yalağı bulunmaktadır.

Tophane Müşiri Fethi Paşa bir taraftan babasının kurduğu bu kütüphaneyi İstanbul'dan getirdiği kitaplarla zenginleştirmiş, diğer taraftan da "Vakıthane" (Saat Kulesi) ile Rüştüye Mektebini ve bu müesseseleri yaşatacak akar temini için de dükkânları inşa ettirmiştir³⁹. Kütüphane içerisinde 147 çeşit farklı dönemlere ait Kur'an-ı Kerim, 1250 el yazması ve 2.500 civarında matbu kitap, dergi ve gazete muhafaza edildiği tahmin edilmektedir. Kütüphane zaman zaman ilim adamları ve tarihçiler tarafından ziyaret edilmekle birlikte, adaya gelen turistlerce de ziyaret edilmektedir.⁴⁰ Bulunan tarih kitapları arasında Girit'in fethini anlatan Cihadı Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa, Katip Çelebi Tarihi, Naim Tarihi, Hümayunname, Sultan Süleyman Tarihi, Mekke-i Mükerrerme Tarihi, Eğri Kalesi Tarihi, sair dini, edebi, astronomi ve matematik kitaplar ile Tarih-i Rodos gibi ada için önemli kitapları da zikredilebilir⁴¹. Kütüphanede dinî kitapların yanında, edebiyat, tarih ve el yazma eserler bulunmaktadır. Kütüphane günümüzde sadece turistik ziyaretçilere açık durumdadır. Ümit ederiz önümüzdeki günlerde araştırmacılara da açık olacaktır.

7. Fethi Paşa Saat Kulesi

Rodos kale içinde Orfeos Caddesi numara 1'de yer alan Saat Kulesi veya muvakkıthanesi, Rüştüye Mektebi ile birlikte gerek mevcut yapıdaki hicri 1268/miladi 1851-52 tarihli kitabeden gerekse hicri 1269/miladi 1852-53 tarihli vakfiyeden Fethi Ahmet Paşa tarafından inşa edildiği belirtilmektedir⁴². Yapının 1852-53 tarihinde inşa edildiği hususu kesinleşmiş durumdadır. Vakfiyede yapının 300 zira arsa üzerine kurulduğu, iki saat kadranına

39 Cengiz Orhonlu, On İki Ada'da Türk Eserleri ve Türk Nüfusu, Türk Kültürü, Sayı 24, Yıl II, 1964, s. 30.

40 Rodos Adasına yılda gelen 2 milyon turistten %30'u kütüphaneyi ziyaret ettiği tahmin ediliyor.

41 Rodos Başkonsolosu Sayın İhsan Yücel Beyin özel gayret ve fedakârlığı ile kütüphanedeki elyazmaları ve kitapların tamamının dijital ortama aktarılması işlemi tamamlandı. TİKA'nın maddi katkılarıyla yapılan bu çalışma katalogu yayınlanıp genç araştırmacılara sunulacaktır. Yusuf Kıbrıslı ve değerli eşi büyük bir özveri içinde kütüphaneyi tertemiz bir şekilde turistlerin ziyaretine açık tutulmaktadır.

42 M.Kamil Dürüst, "Rodosta Türk Mimarisi", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, Sayı 3, Ankara, 1982, s. 10.

sahip olduğu, muhafız ve bakım ihtiyaçları için kale içinde dokuz dükkânın gelirlerinin tahsis edildiği ifade edilmektedir. Şehre hâkim bir tepede kurulmuş olan Saat Kulesinin çevre duvar kapısı üzerinde inşa kitabesi bulunmaktadır. Talik yazı türü ile yazılmış kitabenin transkripsiyonu şu şekildedir⁴³:

*Cihanı tuttu Han Abdülmecid'in suyûtu ihsanı
Gelup bu beldeye şevketle etmişti temâşâyı
Bu saat kulesini yaptı heman şükran-e-i mukaddem
Edup hubbu vatan teşvik Ahmet Fethi Paşa'yı
Kılıp ilhakı vakıf vahdi valasına ilhak
Bu bi-hayır ile şadetti ruh-u Ahmet Ağa' yı
Binası, burcu akrepten metin oldu münasıptır.
Çalup yerse felek mikâdı mihri âlemi arayı
Ehali vaktin idrak ettikçe beher saat
Hûda var etsun ol âsıfla şahîdât-ı fermâyı
Sofadan tabı suffet oynadı manende-i rakkas
Bulunca şu ayarı tam iki tarih-i zibayı
Rodosta oldu çok dilcû bu ali kule-i saat
"Felek duydu sadayı lütf-u Ahmet Fethi Paşa'yı", sene 1268*

Kitabedeki hicri 1268 tarihi, gerek ebcet hesabıyla düşürülmüş, gerekse rakam olarak yazılmıştır. Hicri 1268 tarihi/miladi 1851/1852 tarihine teka-bül etmektedir.

Saat Kulesi, II. Dünya savaşı esnasında büyük hasar görmüştür. Daha sonra 1973 yılında geniş çaplı bir tamirden geçirilerek bugünkü haline getirildiği belirtilmektedir⁴⁴. Kare planlı, kesme taştan üç katlı olarak inşa edilmiş olan kulenin zemin katında her cephe yüzeyinin köşelerinde dörder sütun olmak üzere toplam 16 sütun bulunmaktadır. Kubbe ile örtülü olan yapının üst kısmında kubbenin ortasında dört ayak üzerine oturtulmuş olan bir külah vardır. Kulenin içerisine baktığımızda üst katlara çıkışın ahşap merdiven ile sağlandığı görülmektedir. Yapının birinci katında eski yapılarait levhalar bulunur; ikinci katta saat mekanizması yer almaktadır. Burada yapının dört cephesinde yer alan saat kadranına çaprazlamasına yerleştiril-

43 Çelikkol, a.g.e., s.94; Söz konusu kitapta kitabenin okunuşunda bazı hatalar düzeltilmiştir.

44 Çelikkol, a.g.e., s. 93; Bastiyalı, a.g.e., s.91; Brouskari, a.g.e., s.383;

miş demir bir yay bulunmaktadır. Kulenin üçüncü katında ise çan kulesi bulunmaktadır. Saat kulesinin girişinde Yunanca 1857'de yapıldığını ve 1952'de onarıldığını bildiren bir levha bulunmaktadır. Saat Kulesi yapılırken Londra Big-Ben Saat Kulesi'nden esinlenmiş olduğu düşünülmektedir. Günümüzde Saat Kulesi'nin iç avlusunda bir cafe-bar bulunmaktadır. Saat Kulesi ile Rüştîye Mektebi arasındaki avluda orijinal saat mekanizması sergilenmektedir. Saat Kulesi, turistik amaçlı ziyaretçilere açıktır.

8. Fethi Paşa Rüştîyesi

Rüştîye, Fethi Paşa Saat Kulesi ile aynı avluyu paylaşmaktadır. Fethi Paşa Rüştîyesi'nin de vakfa ait önemli bir müessese olduğunu ve bu yapının da Saat Kulesi ile birlikte 1853 yılında Fethi Paşa tarafından yapıldığı belirtilmiştir⁴⁵. Rüştîyenin giriş kapısı üzerinde dört sütundan oluşan mermer levhada tâlik yazı çeşidi ile yazılmış kitabesi vardır. Kitabenin transkripsiyonu⁴⁶ şöyleydi:

*“Murad Hazreti Abdülmecid Han Kerim
Teveffuk etmesidir ehli cehile irfanın
Taraf taraf nice daru'l- funûn yaptırarak
Duasını almaktadır hocalarla sübyanın*

*Mukaddimen bu ada makdemiyle buldu şeref
Vâfitab-ı sipehrî saha-î ihsanın
Hemen bu mektebi yaptı Müşir-i Tophane
Edub kudumunu tebrik dâd-ı fermanın*

*Sevabını eyledi ruh-u şerifine i'tâ
Afife zevce-i pâkî Atiye Sultan'ın
Şeh Cihânî o destûre bahş edub Mevlâ
Makam-ı Cennet ola ol aliyetu'ş-şenânın*

*Bu hayrı vakfına kıldı hulûs ile ilhâk
Ebûyu ekremi merhum Ahmed Ağâ'nın*

45 Hicri 1269/miladi 1853 tarihli vakfiyede belirtilmiştir.

46 Çelikkol, ag.e., s.95; Söz konusu kitapta, kitabenin okunuşunda görülen bazı hatalar düzeltilmiştir.

*Duam odur vükelasıyla saffet ol dâver
İmarına sebeb olsun şu ki ölümlü dünyanın*

*Kütbu'l-fakhiyye
Yazıldı cevheri tarihi Rabb-ı Yesir ile
"Açıldı Mektebi valâsı Fethi Paşa'nın"
Mehmed Rifat - sene 1268"*

Kitabede hem ebced hesabıyla tarih düşürülmüş, hem de rakamla 1268 tarihi verilmiştir. Kitabedeki hicrî 1268 tarihi milâdî 1855-1856 tarihine tekabül etmektedir. Kitabeden de anlaşılacağı üzere, Rüştüyenin yapılmasında büyük katkısı olan Fethi Paşa'nın eşi Atiye Sultan, II. Sultan Mahmud'un kızı, Sultan Abdümecid'in kız kardeşidir. Kitabeyi kaleme olan kişinin ise Mehmet Rifat olduğu belirtilmiştir⁴⁷.

Saat kulesinin yanında bulunan yapı iki katlıdır. Yapının ön cephesinde iki ayağa oturan medhali vardır. Fethi Paşa Vakfı içinde yer alan rüştiye, II. Dünya Savaşı esnasında büyük hasar görmüştür⁴⁸. Zamanında bu okuldan Osmanlı idaresinde söz sahibi olan kimseler yetiştirilmiştir.

9. İstanbul Ahmed Fethi Paşa Camii

Cami, İstanbul Üsküdar'daki Karacaahmet Mezarlığının içinde yer almaktadır. Başlangıçta Rodoslu Hafız Ahmet Ağa tarafından 1790'da ahşap bir cami olarak inşa edilen yapı, 1855'de oğlu Ahmet Fethi Paşa'nın maddî katkılarıyla fevkani bir tarzda yeniden inşa edilerek bugünkü halini almıştır⁴⁹. Giriş kapısının üzerinde talik yazı türü ile yazılmış kitabenin transkripsiyonu şu şekildedir:

*Damadı ehemmiyetle hazreti Abdülmecid Hanın
Şi'âyı şem'i ikbâlını fuzûnet eyle Mevlâ
Şehinşah cihan-ı âr ahdeyu adlı pirâ kim*

⁴⁷ Çelikkol, ag.e., s.95; Proceedings of the International Symposium "15 years of Restoration in the Medieval Town of Rhodes", I-II Tomos, Athens, 2007 (15 χρόνια έργων αποκατάστασης στη μεσαιωνική πόλη της Ρόδου, I-II TOMOS, Αθήνα, 2007).

⁴⁸ Mehmet Bastıyalı, Rodos ve On İki Adalar Tarihi, İzmir, 1999, s.91.

⁴⁹ 7 Muharrem 1211 (13 Temmuz 1796) Tarihli Vakfiyede, caminin yenilenmesi, imam, müezzin, hizmetli ve diğer bakım, tamir gibi ihtiyaç giderlerinin vakıftan karşılanması belirtilmiştir.

*Onun Degâhı ihsan pirurundan böylesi ednâ
 Rodosi Hacı Hafız Ahmed Ağa yani banisi
 Rikabdâr-ı Cenabı şehriyar-ı esbak ya
 Muvaıffak olduğu vakfı celîle mâ tekaddümden
 Zamime eyleyub bu mevki'i yapmış idi a'lâ
 Binası zâtı ihsâb olduğundan hayli müddettir
 Haraba yüz tutup necli necîli saırr-ı sâlis tâ
 Esasından yıkıp yaptı müceddiden nakdı himmetle
 Ne bâla cami alınır oldu ilhâk hem zî zîba
 Gelup beş vakti, kılınca dedi tarihini Şevke
 “Cenâbı Fethi Paşa kıldı bak bu cami'i ihyâ” Sene 1272*

Kitabenin son mısraında ebcet hesabıyla tarih düşürülmüş ve ardından rakamla hicri 1272 tarihi yazılmıştır. Hicri 1272/ milâdi 1855-1856 yılına tekabül etmektedir.

Meyilli bir arazide, iki katlı olarak inşa edilen caminin, alt katı dükkânlar, üst katı harim olarak kullanılmaktadır. Caminin kuzeydoğru köşesinden birkaç basamaklı bir merdivenle harim kısmına girilmektedir. Merdiven sahanlığının bittiğı yerde, yani caminin kuzey batı köşesinde minare kaidesi bulunmaktadır. Kare bir kaideye oturan minarenin gövde ve petek kısmı yuvarlaktır. Bu giriş ve minare bölümü mezarlık tarafında yer almaktadır. Kare planlı olan cami kırma bir çatı ile örtülmüştür. Dükkânlar olarak kullanılan alt katta yuvarlak kemerli pencere ve kapı açıklıkları vardır. Caminin kuzey cephesi hariç, her cephesinde basık kemerli dörder pencere açıklığı vardır. Harim kısmında minber, mahfil ve tavan kısmı ahşap lambiri ile kaplanmıştır. Hiçbir süsleme unsuru taşımamaktadır. Mihrap nişi üç sıra mukarnastan oluşmaktadır.

10. Ayşe Hatun Çeşmesi

İstanbul, Üsküdar Karaca Ahmet Mezarlığı çevre duvarına bitişik, Rodosizâde Ahmet Fethi Paşa Camii'nin az ilerisinde Ayşe Sultan Namazgâh Çeşmesi yer almaktadır. VGMA, 745 nu. Def., S.79, Rodoslu Ahmet Ağa'ya ait 13 Rebiu'l-ahır 1208 tarihli vakfiyede çeşmenin bakımı ve diğeri giderleri için üç görevliye yevmi 2 akçe'den toplam 6 akçe verilmesi istenmiştir⁵⁰.

Çeşme, mezarlık duvarına bitişik yekpare bir mermer levhadan oluşmaktadır. Mermer levhanın dış kenarları bordür oluşturacak şekilde dışa taşkın, ön yüzeyin tamamı akantus yaprakları, vazo içinde çiçekler, natürmort ve kıvrık dal motiflerinden oluşan barok süslemeler bulunmaktadır. Aynalık kısmının üzerinde çeşme kitabesi, başlık kısmında Sultan Mahmud Tuğrası ve tepeliğinde “Maşallah” yazısı yer almaktadır. Vakfiyede çeşme ile birlikte adı geçen namazgâhtan günümüzde hiçbir iz kalmamıştır. Çeşmenin hemen arka tarafında Karaca Ahmet Mezarlığında Rodosîzâde Ahmet Fethi Paşa ailesinin haziresi vardır. Ancak Karaca Ahmet Mezarlığında Fethi Paşa ailesine ait haziredeki mezar taşlarının büyük ölçüde tahrip olduğu tespit edilmiştir. Çeşmenin banisi olan Ayşe Hatun Fethi Paşa'nın annesi, Rodoslu Rikabdar Ahmet Ağa'nın hanımıdır. Çeşmenin hemen bitişiğindeki Karaca Ahmet Mezarlığında kısmen tahrip olmuş mezarı bulunmaktadır. Oval şeklindeki baştaşı mermer sandukadan kırılmış yerlerdedir. Baş taşındaki kitabede Ayşe Hatunun 7 Şaban 1258 yılında öldüğü yazılıdır. Buna göre çeşmenin Ayşe Hatunun ölümünden 40 yıl önce yapıldığı anlaşılmaktadır.

Çeşme Kitabesi:

*Bir ay şadanı ruhi sacite
el-hayrat merhume Ayşe Hatun
İbneti Hasan Er-rodosi için
el-Fatiha 1209*

Sonuç olarak Fethi Ahmet Paşa Vakfına ait eserlerin bir kısmı İstanbul'da diğer bir kısmı da Rodos adasında bulunmaktadır. Bu çalışmada konuyla ilgili, 5 ayrı tarihlerde yazılmış vakfiye ve 5 farklı amaçlı yapıyı inceledik. Vakfiyelerden 3'ü Türkçe 2'si Arapça olarak yazılmıştır. Çalışmamızda incelediğimiz Hafız Ahmet Ağa Kütüphanesinin gerek iç düzenlemesi, gerekse giriş kapısı Konya'daki Yusuf Ağa Kütüphanesi'nin mimarisiyle birçok benzerlikler göstermektedir. 1793'te inşa edilen Hafız Ağa Kütüphanesi, 1795 yılında inşa edilen Yusuf Ağa Kütüphanesi, Isparta Halil Hamit Paşa Kütüphanesi aynı dönem yapılmış yapılardır. Fethi Paşa'nın ailesine ait mezarlar, Karaca Ahmet Mezarlığında Ayşe Sultan Namazgâh Çeşmesinin duvar dibindedir. Fethi Paşa Camii'nin az ilerisindedir.

Yurt dışında özel vakıf statüsüne ait ender vakıf eserlerinden sayılmak-

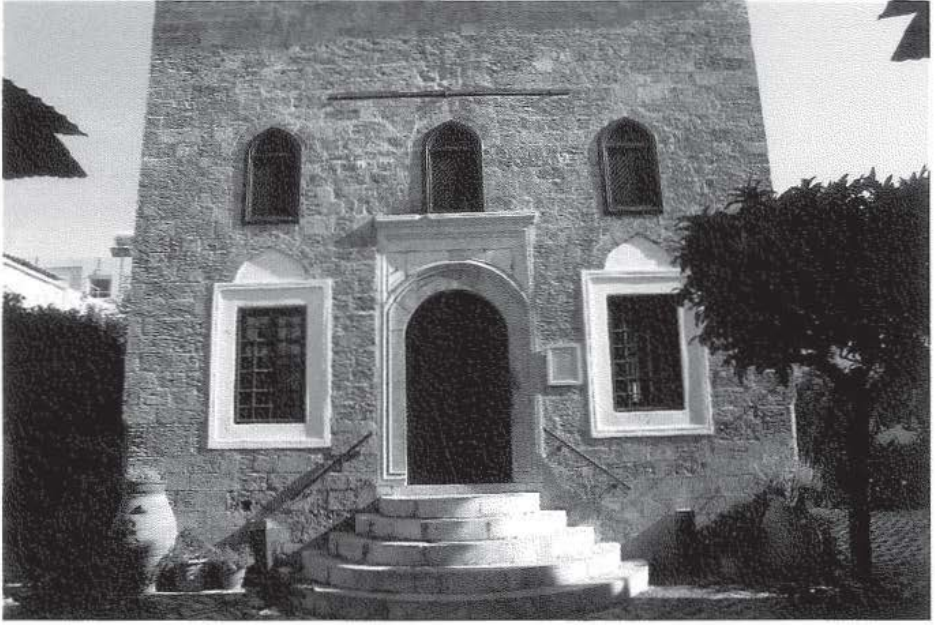
tadırlar. Bu sebeple Yunanistan'daki diğer Türk eserlerinden daha şanslı olduklarını söyleyebiliriz. Adada takriben 117 Türk vakıf eseri bulunmaktadır. Bu eserler bilinçli olarak ya harap edilmekte ya da çeşitli bahanelerle ortadan kaldırılmaktadır. Temennimiz Dünya Ortak Kültür Mirası olan bu eserlerin atıl durumdan kurtarılıp insanlığa kazandırılmasıdır.

1 Fethi Paşa Kütüphanesi, Genel Görünüşü

2 Fethi Paşa Kütüphanesi, Yoldan Görünüşü

3 Fethi Paşa Kütüphanesi, Avlu Kapısı ve Kitabesi

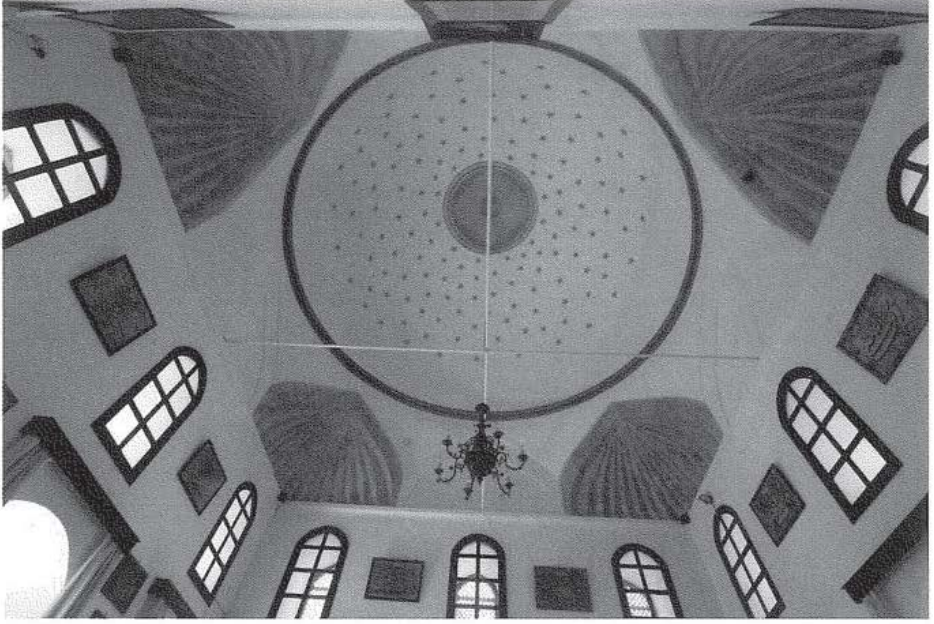
4 Fethi Paşa Kütüphanesi, Okuma Salonu Görünüşü

5 Fethi Paşa Kütüphanesi, Kitapların depolandığı Bölüm

6 Fethi Paşa Kütüphanesi, Kitap Örnekleri

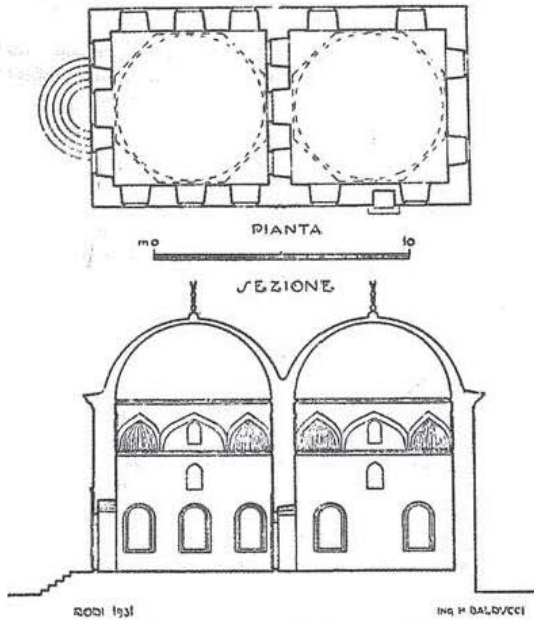
7 Fethi Paşa Kütüphanesi, Kubbe Örtü Sistemi

8 Fethi Paşa Kütüphanesi, Müderris Evi

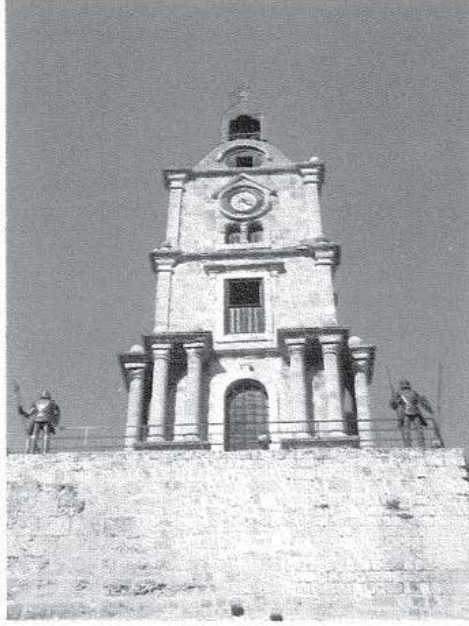

9 Fethi Paşa Kütüphanesi, Hafız Mektebi

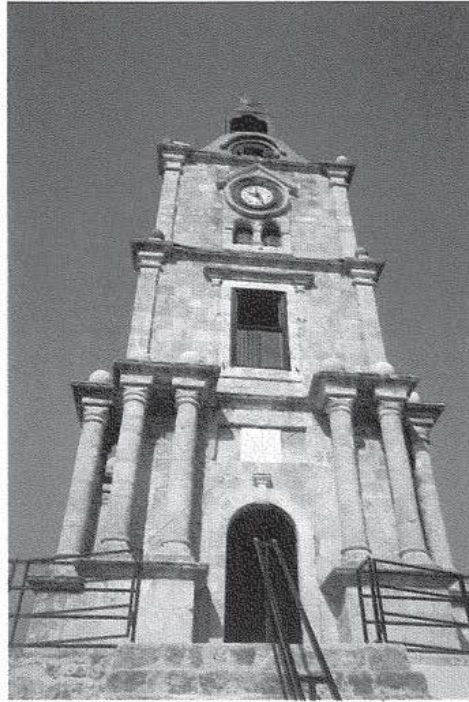

Şekil : 40 — Hafız - Ahmed ağa kütüphanesi (Plân ve makta)

10 Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi, plan ve kesiti (Balducci)

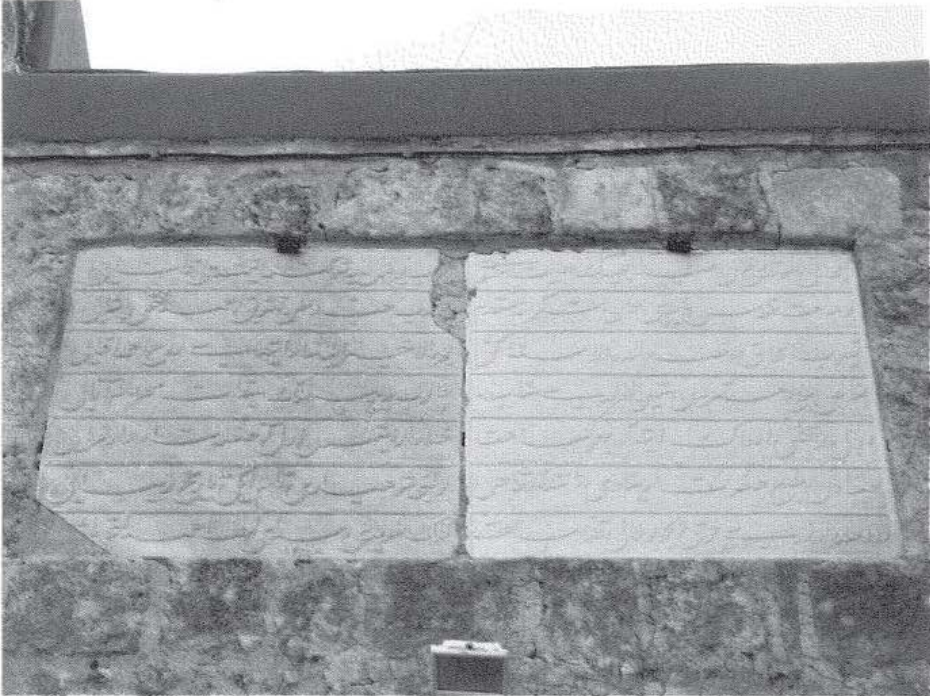
11 Fethi Paşa Saat Kulesi, Arka Cephe Genel Görünüüü

12 Fethi Paşa Saat Kulesi, Ön Cephe Görünüüü

13 Fethi Paşa Saat Kulesi, Arka Cephe Görünüşü

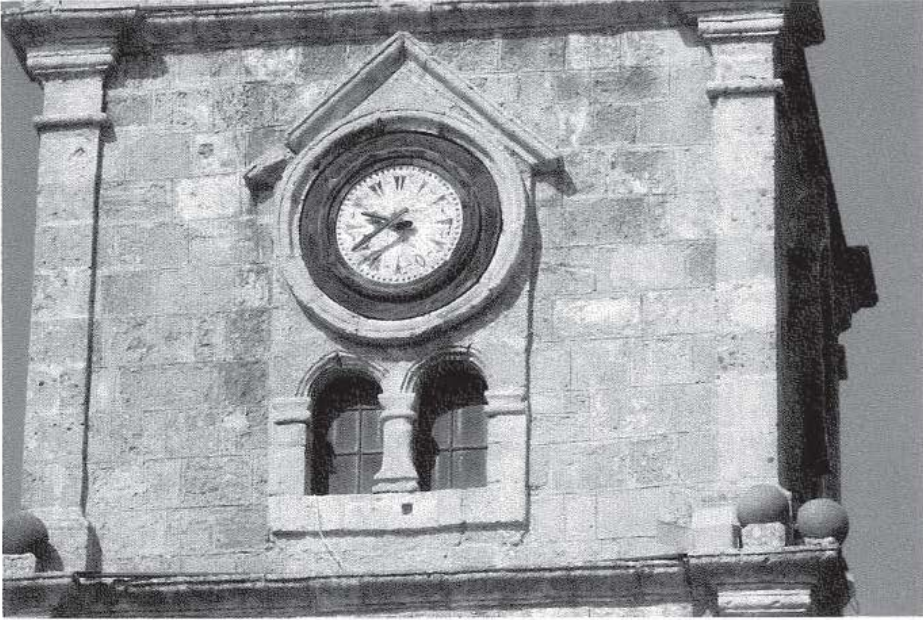
14 Fethi Paşa Saat Kulesi, Dış Avludaki Kitabe

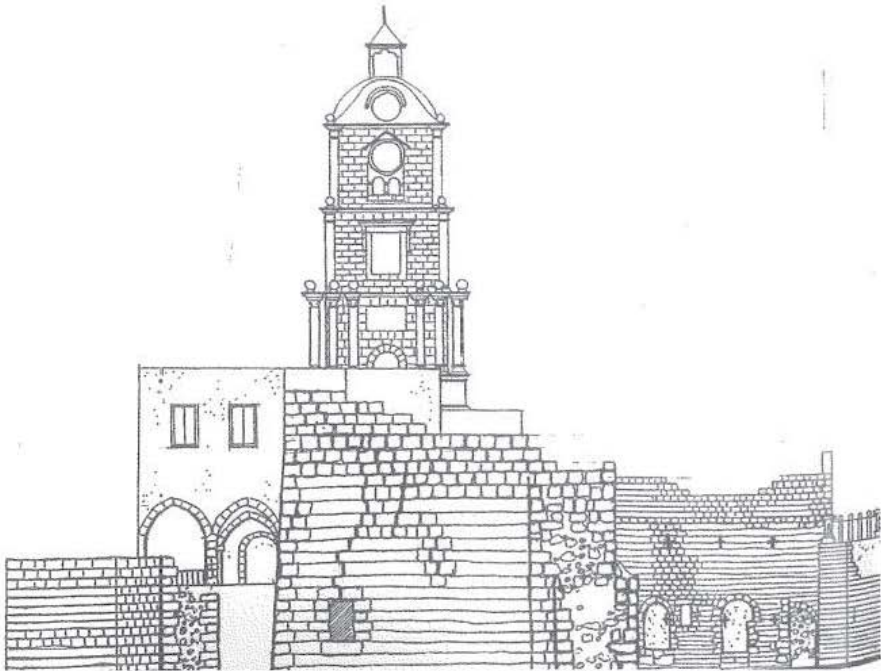
15 Fethi Paşa Saat Kulesi, İç Avludan Görünüşü

16 Fethi Paşa Saat Kulesi, Cephelerdeki Sütun Detayları

17 Fethi Paşa Saat Kulesi, Saat Kadranından detay

18 Fethi Paşa Saat Kulesi, Kesit (Balducci)

19 Fethi Paşa Rüştüyesi, Genel Görünüü

20 Fethi Paşa Rüştüyesi, Giriş Kapısı ve Kitabesi

21 Fethi Paşa Kütüphanesi, İç Avludan Genel Görünüşü

22 Fethi Paşa Kütüphanesi, İç Avludan Ön Cephe Görünüşü

23 Fethi Paşa Rüştüyesi, Dış Avlu Kapısının İçten Görünüşü

24 Fethi Paşa Camii, Genel Görünüşü

25 Fethi Paşa Camii, Güneydoğu Görünüşü

26 Fethi Paşa Camii Kitabesi

27 Fethi Paşa Camii Levhası

28 Fethi Paşa Camii, İçten Görünüşü

29 Ayşe Hatun Çeşmesi, Genel Görünüşü

30 Ayşe Hatun Çeşmesi Detay